

Հրապարակումներ

ՄԱՐԻ ՄԱՄՅԱՆ

«ՄԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ԱԻԵՏԱՐԱՆ»-Ի ՓՈԽԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ԱՌԱՔԵԼ ԲԱՂԻՇԵՑՈՒ «ՏԱՂ ԱԻԵՏՄԱՆ»-ՈՒՄ

Բանալի բառեր՝ Յովակիմ, Աննա, Ծնունդ, սուրբ կոյս Մարիամ, Գաբրիել հրեշ-տակապետ, մարգարե, Միածին, Սուրբ Հոգի, օրհնություն:

«Մանկութեան աւետարան»-ը¹ պատկանում է պարականոն այն գրվածքների շարքին, որոնք իրենց կնիքն են թողել հայ միջնադարյան քրիստոնեական մշակույթի գրեթե բոլոր բնագավառներում՝ վարքագրության, Հայսմավուրքի, ժողովրդական գրույցների, ինչպես նաև՝ մանրանկարչության վրա: Պարականոն այս երկը վերածվել է նաև չափածո ստեղծագործու-թյունների, որոնց թվում առանձնանում են Հովասափ Սեբաստացու «Վասն

¹ Այս ավետարանի մասին տե՛ս **A. Terian**, *The Armenian Gospel of the Infancy, with Three Early Versions of the Protevangeliium of James* (Oxford 2008), **Dorfmann-Lazarev I.**, “The Cave of the Nativity Revisited: Memory of the Primæval Beings in the Armenian Lord’s Infancy and Cognate Sources”, *Mélanges Jean-Pierre Mahé*, (eds.) **Mardirossian A., Ouzounian A. and Zuckerman C.**, (Paris, 2014), 285-333, **V. Calzolari**, “Les récits apocryphes de l’Infance dans la tradition arménienne”, in Claire Clivaz *et al* (eds.) *Infancy Gospels, Stories and Identities*, (Tubingen 2011) 560-587, **Մ. Մամյան**, «Մանկութեան աւետարան»-ի և Հակոբոսի մախավետարանի հայերեն թարգմանությունները (համեմատական վերլուծություն), *ԲՄ* 23, (Երևան 2016) 231-244:

լինելիութեան»² և Առաքել Բաղիշեցու «Տաղ աւետման»³ բանաստեղծական գործերը: Ի տարբերութիւն միջնադարյան բազմաթիւ այլ մատենագիրների, որոնք «Մանկութեան աւետարան»-ից օգտւել են հատվածաբար և այս պարականոնից առանձին դրվագներ իրենց երկերում ներկայացրել են որոշակի փոփոխութիւններով, Առաքել Բաղիշեցին «Մանկութեան աւետարան»-ն նույնութեամբ վերածել է չափածոյի: Իր կառուցվածքով այս տաղը նման է Առաքել Սյունեցու (շուրջ 1350–1425 թթ.) «Աղամգիրք» պոեմին⁴, սակայն, ինչպես իրավացիորեն նշում է Ա. Ղազինյանը, եթե Սյունեցու համար պարականոններն օժանդակ նյութ են, ապա Առաքել Բաղիշեցու համար «Մանկութեան աւետարան» պարականոնը հիմնական աղբյուրն է⁵:

Տաղն սկսւում է արարչագործութեան, մեղսագործութեան մասին հակիրճ ակնարկով և շարունակվում է մարգարեների՝ Հիսուսի մարդեղացած Բանի ծննդյան մասին արած կանխատեսումներով: Տաղի հիմնական թեման (սկսվում է «Վասն Յովակիմայ և Աննայի և աւետեացն, որ առին և ծննդեան Կուսին» ենթախորագրով), այնուամենայնիւ, Ավետումն է՝ դրան անմիջականորեն առնչվող իրադարձութիւնների՝ Մարիամի ծննդյան ու մանկութեան, ինչպես նաև՝ Հիսուսի ծննդյան պատմութիւնների որոշ նկարագրութիւններով:

Հիմք ընդունելով «Մանկութեան աւետարան»-ը՝ որպես իր չափածոյի աղբյուր, հեղինակը ներկայացնում է Մարիամի ծնողների՝ Աննայի և Հովակիմի

² Բանաստեղծությունն ամբողջությամբ հրատարակել է Կ. Կոստանյանցը (Կ. Կոստանյանց, Նոր ժողովածու միջնադարեան հայոց տաղեր եւ ոտանաւորներ, Թիֆլիս, 1892, էջ 18-22), և հատվածաբար՝ Ն. Մառը (տե՛ս Ն. Մառ, Ամառային ուղևորութիւններ դէպ ի Հայս, նկատողութիւններ եւ քաղուածներ հայկական ձեռագրերից, Վիեննա, 1892, էջ 56-57): Տե՛ս նաև՝ Գ. Յովսէփեանց, «Յովասափ Սեբաստացի», Արարատ ՄԱ (Դ-ԺԲ), ապրիլ-դեկտեմբեր (Վաղարշապատ 1918) 256:

³ Սույն վերագիրը պայմանական է: Տաղի բավական ընդարձակ խորագիրը և ենթախորագրերը՝ տարբեր ձեռագրերում առկա տարբերակներով հանդերձ, կներկայացնենք բնագրի հետ միասին:

⁴ Տե՛ս Առաքել Սյունեցի, Աղամգիրք, աշխ. Ա. Գ. Մադոյանի, Երևան, 1989: Տե՛ս նաև՝ <https://global.oup.com/academic/product/adamgirk-9780199204779?cc=us&lang=en&>

⁵ Առաքել Բաղիշեցի, XV դ., Ուսումնասիրություն, քննական բնագրեր և ծանոթագրություններ Ա. Ղազինյանի, Երևան, 1971, էջ 105: Բաղիշեցուն հաճախ շփոթել են Սյունեցու հետ՝ վերջինիս վերագրելով նրա որոշ աշխատություններ, այդ թվում նաև՝ «Տաղ աւետման»-ը: Սույն հոդվածում, սակայն, մենք չենք անդրադառնա տաղի հեղինակային պատկանելիությանը, մանավանդ որ այս հարցը մանրամասն քննել է Ա. Ղազինյանը, տե՛ս Առաքել Բաղիշեցի..., էջ 35-57:

պատմությունը, որոնք զրկված են զավակ ունենալու հնարավորությունից: Պարականոն այս ավետարանի հետևողությամբ էլ սրան հաջորդում է Մարիամի ծնունդը, հանձնումը տաճարին և ապա՝ խնամակալությունը Հովսեփին: «Մանկութեան աւետարան»-ի ուշագրավ դրվագներից չափաժոյում տեղ է գտել նաև Մարիամի և Գաբրիել հրեշտակապետի երկխոսությունը, որտեղ Մարիամն ընդդիմանում է հրեշտակի խոսքերին՝ մատնանշելով նախամայր եվայի տխրահռչակ փորձությունը սատանայից: Այս դրվագին հաջորդում են Մարիամի այցը Եղիսաբեթին, Հովսեփի տեսիլը, և ի վերջո, Հիսուսի ծննդյան և մոգերի այցելության հակիրճ պատմությունները: Այս վերջին հատվածի մասին հարկ է նշել, որ այն ներկայացնելիս հեղինակը թեև հետևել է «Մանկութեան աւետարան»-ին, այնուհանդերձ, զարմանալիորեն չի հիշատակել ո՛չ եվայի հայտնվելը, ո՛չ էլ երեք մոգերի՝ Մելքոնի, Գասպարի և Բաղդասարի անունները, կերպարներ, որոնք սկզբունքային նշանակություն ունեն խնդրո առարկա պարականոնում:

Տաղն ավարտվում է հեղինակի գրած հիշատակարանով՝

Քեզ փառս վերառախեմք, արքայ՝ նորածին,
 Որ ես անժամանակ ծընունդ անբըննին,
 Ընդ Հօր քու և Հոգոյդ յաւէտ փառակցին,
 Յայժմուս և յապագայն, միշտ յախտենին:

Ես՝ Առաքել, մեղօփս լըցեալ յաշխարհի,
 Որ ի նախնին սկըսայ և յառաջ եկի,
 Լալով զձեզ աղաչեմ, որդի՛ք Սիոնի,
 Որ լի սրտի սասցեք՝ Աստուած ողորմի:

Բաղիշեցու այս ստեղծագործությունը, որ զարմանալիորեն երբևիցե չի հրատարակվել, ամբողջությամբ առկա է Մատենադարանի 8 ձեռագրում՝ ՄՄ 1981, 1661, 3081, 7327, 1682, 33, 2004, 1636⁶: Հնագույնը՝ ՄՄ 1981-ը համառոտ ձեռագրացուցակում ներկայացված է որպես ԺԴ. դարի ձեռագիր,

⁶ Տաղն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն պարունակող ձեռագրերի շարքը տե՛ս Հ. Անասեան, Հայկական մատենագիտություն, Ե-ԺԸ. դդ. 5. Ա., (Երևան 1959) 1118-1120:

իսկ ընդարձակում՝ ժԳ., այնուհանդերձ, հաշվի առնելով, որ տաղի հեղինակը ապրել և ստեղծագործել է ժԴ. դարի վերջին և ժԵ. դարի սկզբին, այն պետք է առնվազն ժԵ. դարասկզբին գրված լինի: Մյուս ձեռագրերը համեմատաբար ուշ են ընդօրինակվել՝ ժԶ-ժԸ. դարերում:

Բնագիրը կազմել ենք՝ հիմք ընդունելով ՄՄ 1981 հնագույն ձեռագիրը, որը համեմատել ենք վեց ձեռագրի հետ՝

Ա – 1981 (ժԵ դ. °), 92ա-98բ,	Ե – 3081 (1617 թ.) 222բ-234,
Բ – 1661 (1594 թ.), 136ա-151ա,	Զ – 2004 (1623 թ.), 91բ-103բ,
Գ – 7327 (ժԶ դ.), 88բ-104բ,	է – 1636 (ժէ-ժԸ դդ.) 10բ-26բ:
Դ – 33 (ժԶ դ.), 215ա-226ա,	

**ԱՌԱՔԵԼ ԵՐԻՑՈՒ ԲԱՆԻՔՈՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԼԻՑ ՔԱՀԱՆԱՅԻ ԱՍԱՅԵԱԼ
 ԲԱՆ ՔԱՂՅՐԱՇԱՐ Ի ՆԱԽԱՀԱՅՐՆ ՄԵՐ ՍԿԸՍԵԱԼ ԵՒ ԿԱՐՃԱՌՕՏ
 ՅԱՌԱՋ ԵԿԵԱԼ, ՄԻՆՁ Ի ԾՆՈՒՆԴ ՏԵԱՌՆ ՀԱՆԱՊԱՋ, ՈՐ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ
 ՊԱՏՃԱՌ ԵՂԵԱԼ⁷**

Աւրհնեալ Հայրն երկնաւոր, ծնօղ միածնին,
Գովեալ Որդին աննառ, ծրնունդ ծոցածին,
Բարեբանեալ⁸ Հոգին՝ փառակից նոցին,
Որ տայ իմաստութիւն որդոց մարդկային⁹:

Յորժամ, որ ըստեղծ Աստուած ըզմարդն առաջին,
էառ զկողն նորա, արար¹⁰ նմա կին,
Ասաց չուտել նմայ¹¹ ի միոյ պտղին,

⁷ Գ - Երգ պիտանի յԱռաքել վարդապետի Բաղիշեցոյ յաղագս մարմնանալոյ Բանին Աստուծոյ, ԲԵ Տաղ ակետաց հրեշտակապետին՝ Մարիամայ և ծննդեան կուսին և սննդեան, փոխս ժԳ. և տունս ճԽ. ԴԶ Առաքեալ վարդապետի (Զ վարդապետէ) ասացեալ ակետաւոր ի սուրբ Աստուածածինն և (Զ + Ի) ծնունդն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ է Առաքեալ վարդապետէ ասացեալ յաղագս մարմնանալոյ Բանին Աստուծոյ

⁸ է + Աստուած

⁹ է ազգիս հողածին *ի/իս* / որդոց մարդկային

¹⁰ է շինեաց

¹¹ է նոցա

Որ է կենաց պատճառ և մահ մարդկային:

Յորժամ յանցեալ պատուերն Ադամ ի դրախտին¹²,

Եւ մերկացաւ զփառս հանդերձ Եւային,

Հանեալ արտաֆսեցան ճաշակման պտղին,

Նըստեալ ընդդէմ դրախտին, հանապազ լային:

Իսկ հայրն ամենախնամ, որ ըստեղծ զնոսին,

Եւ հոգով զարդարեաց իւրով պատկերին,

Նայ խոստացօ նմայ զՌդին միածին,

Կամաւ մարմին առնույ, ազատել զնոսին:

Այլ ծնունդֆ նոցա սերեալ և յառաջ եկին,

Ամենեֆեան հաւասար մահու մեռանին,

Ոմանֆ բարի գործովֆ զԱստուած սիրեցին,

Եւ այլֆ աղտեղութեամբ զաշխարհս լցին¹³:

Զմարմնանալ Բանին ազդէր առ նոսին,

Ի դարս և ի ժամանակս գուշակէր նոցին,

Առ նախնին Աբրահամ հիւր եկեալ նմին,

Հանդերձ երկու պետամ հրեղինաց դասին¹⁴:

Խոստանալով նոցա զաւետեաց Ռդին,

Զի ի ժամ ծերութեան նոքայ ծնանին

Ասէ. «Ի զաակէ քումէ ամէնայնֆ արհնին,

Որ է անեղ, անմահ և աննառ Ռդին»:

Այլև առ Յակոբաւ խորհուրդ ցուցանին,

Օձեալ վէմն օրինակ մարմնացեալ Բանին,

Սանդովստ կանկնեալ¹⁵ յերկրէ ի երկին,

Հրեշտակֆ յերկնից¹⁶ իջին և մարդիֆ եղին:

Մովսէս տեսեալ զտիպ իջման Միածնին,

Ի լեառն¹⁷ բորբոքեալ հրով¹⁸ մորենին,

¹² է ի դրախտին *՛իս* / արարչին

¹³ է լցին *՛իս* / սիրեցին

¹⁴ է դասին *՛իս* / զընտին

¹⁵ Զ + լուսեղէն

¹⁶ է երկիր

¹⁷ է Սինեա

¹⁸ է հողմով

Անկէզ պահեալ զնայ հուրն աստուածային

Որ գուշակէր զխորհուրդ սուրբ Աստուածածնին:

Դարձեալ յետ Մովսէսի այլ տեսանողք յայտնին,

Որք խօսէին¹⁹ զխորհուրդ մարմնանալ Բանին,

Ոմանց ի յերազի շնորհօք յայտնէին,

Եւ այլք ի յարթնութեան զծածուկսն տեսին:

Դաւիթ խօսի զիջումն Աստուծոյ Բանին,

Եւ բարբառէ հոգով յայտնի ըզնորին,

Իջցէ որպէս զանձրև ի վեայ գեղմին,

Որպէս ըզցաւ ցօղեալ յերկիր ըստորին:

Այլև Ամովսածին տեսողն Եսային,

Ասաց²⁰ զհրաշափառ ծնունդ Յիսուսին,

Թէ կոյսն առանց սերման յղանայ զՈրդին,

Մնանի ընդ մեզ Աստուած անճառ, անբննին:

Եղիայի տեսեալ զգալուստն նորին,

Ի լեառն Քորեբայ հողմով փաղցրագին,

Այլև իջևանիլ նորա առ յայրին,

Ի տիպ կենաց հացին, օծութեան²¹ շնորհին:

Եղիսէոս, որ էր աշակերտ նորին,

Նայև յառնէ զխորհուրդ շնորհաց մարդկային,

Ջրովն մաքրելով զախա²² նեւմանին,

Որ ցուցանէ զխորհուրդ սուրբ աւագանին:

Եզեկիէլ տեսող կառացըն երկնային,

Պատկեր շորեֆկերպեան²³, ի ներքոյ²⁴ նորին,

Զլինելոցն յառաջ ծանուցեալ նմին²⁵,

19

է հոգով

20

է տեսեալ

21

Դ աստուածութեան

22

է գաղտ

23

է շորեֆկուսի

24

է ի վերայ

25

է Զլինել նորայ առաջ այտնի ծանուցին

Բաց յայտնէ ըզչորիցն անտարանին:

Երեմեայ խաւսի վասն միածնին,
Ընտրեալն ի յարգանդէ ըստ հոգէ՝ պատմին,
Մեզ երեւաց հոգի՝ ասէ զկուսածին,
Այլև օծեալ Քրիստոս անուանէ նմին:

Նա և²⁶ Յունանու արդեամբք ցուցանին,

Իջմամբ երեմ արեայ ի փորն կետին,
Յարինակ է արար²⁷ թաղման Միածնին,

Այլև սուրբ յարութեան յատուր երրորդին:

Դանիել տեսեալ ըզծնունդ կուսածնին²⁸,
Առանց ձեռին հատեալ ի լեռնէ վիմին,
Զպատկերն խորտակեալ զչար բանսարկութին,
Լցեալ զտիեզերս փարոզ հրամանին:

Այլև երեմ մանկունքն ի մէջ հընոցին,

Տեպեամբն շորրորդին խորհուրդն յայտնին,

Զիջումն Միածնին ի մէջ մարդկային,

Զհուր մեղաց շիջոյց զվառեալն ի դրախտին:

Այլև բազում մարդիք հոգով խաւսէին,
Զտնօրէնութիւն նորա ի մեզ ազդէին,
Մինչև եկեալ ծնունդն Յովակիմ հասին,
Եւ ի յԱննայ, որ է մայր ծնաւոր ի Բանին:

²⁶ է այլև
²⁷ է կենարար
²⁸ է կուսին

Վասն Յովակիմայ և Աննայի և
աւետեացն, որ առին և ծննդեան կուսին²⁹

Եղև այր մի արդար յորդոցըն Յուպայ³⁰,
Անուն իւր Յովակիմ, և կընոջն Աննա,
Անցեալ էին ատուր տղայութեան³¹ նոցա,
Զաւակ ոչ ունէին ի յերկրի վերայ:
Յատուր միում ելեալ տանէին ընծայ
Տաճարին Աստուծոյ, որպէս գրեալ կայ,
Արշառս, այլև ոչխարս ի հաւտից նորս
Միթէ Տէր քաղցրանայ, նոցա զաւակ տայ:
Իսկ քանանայն Ռուփիմ³² խաւսի առ նմա³³,
Արգելեալ զՅովակիմ և զընծայս նորս,
Ասէ. «Զէ քեզ զօրէն բերել աստ ընծայ,
Զի դու ես անզաւակ և ժառանգ ոչ կայ»:
Տրամութեամբ Յովակիմ³⁴ դարձաւ առ Աննա,
Զոր ինչ եղեալ առ նա պատմելով նըմա,
Ասաց. «Անմխիթար եմք յերկրի վերայ,
Զի Տէրն ոչ ընդունի ի մեզնէ ընծայ»:
Դարձեալ ասաց³⁵ կրկին առ կինն իւր Աննա.
«Ահա երթամ ի լեառն, ուր խաշինմն իմ կայ,
Դու կա՛ց աստէն ի տուն և աղօթս արա,
Մինչև Տէրն երկնային ի քեզ³⁶ քաղցրանայ»:

29 ԶԳ Վասն Յովակիմայ և Աննայի Ե Վասն Յովակիմայ և Աննայի ակետմանն Բ Վասն ծննդեան Մարիամու և ակետմանն հրեշտակին զսուրբ կոյսն Գէ Վասն յղանալոյ Աննայի ամենաւարհմեալ Մարիամու (է Մարիամ սուրբ Աստուածածնին)

30 է Ուղա

31 Ե յըղութեան

32 ԲՎԴԶԵՆէ չ/բ

33 Դ Աննայ

34 էԳ Յովակիմ տըրամեալ:

35 Բ + լալով

36 ԳԶԴԵ մեզ

Յառուր միում ելեալ ի տանէն Աննա,
Նստեալ ի մէջ դրախտին³⁷, անդէն ի լաց կայ,
Տեսեալ ի նեղ ծառին ձագ մի հատու³⁸ կայ,
Եւ մայրն ուրախացեալ ի վերայ նորա:

Յայնժամ ի սիրտ խոցեալ մորմոխելով նա,
Ասէր. «Վա՛յ ինձ, որ նման թռչնոյ մի չեղայ:
Ես եմ խիստ տարակոյս, սիրտ իմ տրտում կայ,
Զի չկայ ինձ օրինակ ի յազգէն Դեայ»:³⁹

Իսկ Տէրն ամենայնի գրթացաւ ի նա,
Եւ պետըն հրեղինաց⁴⁰ էջ յայնժամ առ նա,
Ասէր. «Տամ աւետիս այսաւր քեզ, Աննա,
Զաւակ դու ծընանիս՝ պարծանք Ադամայ»:

Եւ նոյն հրեշտակապետն, որ էջ առ Աննա,
Գնացեալ յանապատին, զնոյն աւետիս տայ,
Եւ Յովակիմ իջեալ՝ անդէն ի տուն գայ
Աւետեն զմիմեանս ըստ⁴¹ գրեալ կայ:
Կաման Աստուածային Աննա յըղանայ,⁴²
Ծնանի զտըղայն անբիծ, որ փրկութիւն տայ,
Բոլոր Իսրայէլի ազգն ուրախանայ,
Զի զշնորհս հոգոյն տեսին ի վերայ նորա⁴³:

37 Գէ ծաղկոցին

38 ԲԳԳԵԶԷ ձագս հատուց չիս ձագ մի հատու

39 Գ ստորին լուսանցքում այլ ձեռքով՝
Զի հայիմ ես յանասունս, ի ծնունդ յանումն է,
Զթռչունս երկնից դիտեմ՝ անբիւ երամ է,
Տեսնում և զգազանս և յաւելումն է,
Դառնամ և յիս հայիմ՝ կեանքս իմ հարամ է:

40 Ե հրեշտակաց

41 ԲԳԳԵԶԷ որպէս

42 Դ + Եւքն ամիս է և է օր յարգանտի պահեալ կայ

43 ԶԴ չիք տողը

Վասն ծնընդեան⁴⁴ կուսին⁴⁵ Մարիամու և ընծայելոյն ի
տանարն և յանձնելոյն զնա Յովսէփայ⁴⁶

Եթն ամսոյ սուրբ կոյսն տրղայ ծնանի,
Եւ հինգ օր ակելի անդրանիկ կոչի,
Անունն Մարիամ սիրով յորչորչի,
Որ և լուսատրեայ ի մերս թարգմանի:

Քանզի լուսատրեաց զհոգիսն ի բանտի
Անհառ, անեղ լուսովն, որ իւրմէ ծագի,
Զի նա է ազատիչ նախնոյն Եայի,
Եւ մերկութիւն նորա սովաւ ծածկեսցի:

Երից ամաց եղեալ տրղայն ցանկալի,
Ուխտեալ պատարագօք ի տանար բերին,
Զեռամբ քանանային Զաբարիայի
Սուրբ կոյսըն Մարիամ հոգով պահեսցի⁴⁷:

Շընորհն Աստուածային ի նա ծագեսցի,
Կամաւ ի ծընողացն իւր բաժանեսցի,
Զի բան մարգարէին Դաւթի կատարի,
Թողոյ զնա հայրն և մայրն, և Տէրն ընկալցի⁴⁸:

Աւրստարէ հոգով սուրբ կոյսըն բերկրի,
Ի հրեշտակաց երկնից նա սպասատրի,
Զեռամբ հոգետրացըն⁴⁹ նա կերակրի,
Ի յանմահից դասուցըն փառատրուի:

Խոնարհ և հեզութեամբ կայր ի տանարի,
Արթուն և տփնութեամբ առ Տէր պաղատի,
Աւրհներգութեամբ ընդ Տեսուն միշտ խօսակցի,

44 ԴԳ + ամէնարհնեալ է + սուրբ

45 Զ Աստուածածնին

46 ԳԴ Մարիամ եւ Մարիամու փխ Մարիամու և... Յովսէփայ ԲԶ չիք իս Մարիամու և... Յովսէփայ

47 ԲԳԶ օրհնեսցի

48 ԴԶ չիք քառատողը

49 ԲԳԴԵԶէ հողեղինացըն

Անբիծ, սուրբ և մաքուր՝ որպէս զաղանի:

Ունկըն դընէր գրոցըն նա ամենայնի,

Լսէր զբանն Եսայեայ⁵⁰, թէ կոյսն յըղասցի,

Ասէր, թէ երանի, ում այս հանդիպի,

Զգիտէր, թէ ամենայն ի նա կատարի:

Այլև բազում կուսանք կայր ի տաճարին,

Որոց⁵¹ ամենայնի նա գլուխ կարգի,

Խրատիչ, ուսուցանող իսկ նոցա լինի:

Զի վեհագոյն էր նա հրեղինաց գընդի⁵²:

Մինչ տասնուչորս տարին⁵³ աւարտեալ լինի,

Կուսին Մարիամու ի սուրբ տաճարի,

Արդարոյն Յովսէփայ նա յանձին լինի,

Զի սրբութեամբ պանէ՛ մինչ Տէր կամեսցի:

Իսկ ի գաւազանէն սրբոյն⁵⁴ Յովսէփի,

Որ էր ի տաճարին վասըն վիճակի,

Աղանի մի սպիտակ, ի նմանէ թրոչի,

Եկեալ ի Յովսէփայ գրյուխըն հանգչի:

Վասն տանելոյն Յովսէփայ զՄարիամ ի տուն իւր
և վասն աւետեաց հրեշտակապետին Գաբրիէլի⁵⁵

Առեալ Յովսէփ տարաւ զկոյսն Մարիամ,

Ի գեղըն Նազարէթ, որ է իւր բնական⁵⁶,

Ի տանն իւրում նստոյց զտունն Աստուածութեան,

Որ էր ամենեցուն պատճառ փրկութեան:

50 ԲԳԴԵԶԷ տեսողին

51 ԲԳԴԵԶԷ կուսից

52 ԴԵԶ դասի

53 ԲԳԴԵԶԷ ամին

54 ԲԳԴԵԶԷ մեծին

55 Դ Վասն անձներոյ զկոյս ի Յովսէփայ և օտեսաց Գաբրիէլի, Ե Վասն տալոյ զսուրբ կոյսն ի Յովսէփի, Է Վասն անձներոյ զկոյսն առ աստուածահայրն Յովսէփի, Բ Վասն տանելոյն զսուրբ կոյսն ի Յովսէփի, Զ Վասն անձներոյ զկոյսն Յովսէփայ և աւետեացն Գաբրիէլի, Գ Վասն անձներոյ զսուրբ կոյսն առ աստուածահայրն Յովսէփի:

56 Զ բնակարան

Խրատէր ըզՄարիամ սիրով, սրբութեամբ,
Ուսուցանէր նրմա վարժ պարկեշտութեան,
Խոնարհ և հեզ լինել կամօք տիրական,
Եւ նա գնացեալ ի գործ իւր արեստութեան:

Հրամանն Աստուածային այն արարչական,
Անտես, անուր, աներբ և անզըննական,
Յիշեաց ըզմարդն անկեալ ի ծառայութեան,
Եւ գրթացաւ ի նա սիրով հայրական:

Կոչեաց ըզԳաբրիէլ՝ պետըն վերնական,
Եւ առաքեաց յերկիրս այս ըստորական,
Ասաց. «Երթ ի յականջ կուսին մաքրական,
Եւ պատրաստեա տեղի գնա Աստուածութեան:

Քանզի ոչ հանդուրժեմ չարին ինքնական,
Որ է գերիվարեալ զազգս որդոց մարդկան,
Իջնում և ազատեմ ի ծառայութեան,
Լընում գտել անկելոց հաւտիս տիրական:

Ադամ, որ ցանկացաւ նա աստուածութեան,
Չեղև հասու կաման իւր իշխանութեան,
Եւ մարդ լինիմ յերկրի մարմնով նիւթական,
Հանեմ ի գերագոյն փառս աստուածութեան»:

Իջեալ պետըն հրեղէն սաւառնանըման,
Եկեալ առ Մարիամ՝ կոյսն անապական,
Ասէ. «Քե՛զ երանի, հա՛րսըն վերնական,
Անեղ, անժամանակ Բանին մարմնաւան:

Ուրա՛խ լեր ի յոգի, բերկրեա՛ լդ աննըման,
Զի Տէր ընդ քեզ լիցի և Բանըն հայրական:
Միայն դու ընտրեցար ի յորդոց մարդկան,
Անտանելի յոսոյն արժան օթարան:

Բարձօղ դու անիծից պըտղոյն հաշակման,
Եւ զմար քում՝ Եայի, գերկունսն նահանջման
/94բ/ Վիրացն, որ ի յոգի դեղ բժըշկութեան,
Բացօղ դրախտին, կենաց ծառ անմահութեան:

Միայն դու ի կանայս արժան գովութեան,

Սափոր մանանային, ծաղկեալ գաւազան,
 Բուրվառ հըրով լըցեալ հոռ անմահութեան,
 Տախտակ գըրոյն կենաց լեռոն աստուածութեան»:

Պատասխանի կուսին⁵⁷

Յորժամ լըւաւ սուրբ կոյսն գբանն ի հրեշտակէ,
 Այլև գհրեղէն բարբառն, որ մարմնատր չէ,
 Ի սիրա զարհուրեցաւ, մարմինըն⁵⁸ սարսէ,
 Թեպէտ ուրախութեան ձայն աւետեաց է:

Ետես ըզտիպ նորա, զի ահատր է,
 Լըւաւ ըզձայն նորա, զի սփանչելի է,
 Զգիտէր, թէ ինչ պատճառաւ առ նա եկեալ է,
 Կամ թէ յերկնատրաց, թէ յերկրատրաց է⁵⁹:

Յայնժամ պատասխանեալ նորա և ասէ,
 «Թէ յո՞ր երկրէ իցէ, կամ յի՞նչ եկեալ է,
 Կամ յո՞ր թագատրէն նա առաքեալ է,
 Կամ ո՞ր մեծ արքայի նա կարապետ է:

Ասէ, թէ տէրըն քո ի յո՞ր աշխարհէ,
 Կամ յորո՞ւմ նահանգի իշխանատր է,
 Կամ՝ որպէ՛ս զֆեզ առ իս նա յողարկեալ է,
 Զի նա յինէն անտես և անձանօթ է⁶⁰:

Եթէ հուրդ ահատր նորա ծառայէ,
 Ապա հոր Տեառն քո զաշխարհըս կիզէ:
 Եթէ ի ձայնէ քումէ մարմինս իմ սարսէ,
 Ապա ձայն Տեառն քո գերկիր դըղըրդէ⁶¹:

⁵⁷ Բ + հրեշտակին ԳԶ Պատասխանեալ կոյսն հրեշտակին և ասէ ԳԵ առնէ հրեշտակին սուրբ կոյս է տա սուրբ կոյսն ընդ հրեշտակին

⁵⁸ ԲԴԵԶ Մարիամ

⁵⁹ Զ յերկնից իջեալ, թէ երկրատր է ե յերկնից իջաւ, կամ մարմնատր է: +երկրատր է

⁶⁰ Բ -ում այս քառատողը բացակայում է:

⁶¹ Քառատողի վերջին երկտողը ԲԵ- ում փոխարինվում է հետևյալով՝
 Բայց ի Տեառնէ քումմէ քեզ հրամայեալ է,
 Յորդոց մարդկան կարգեալ սպասատր է:

Եթէ քո կերպարանդ անեղակերպ է,
Ապա զՏէրն քո տեսնույ ո՞վ կարէ,
Եթէ քո պատմունանդ լուսապայծառ է,
Ապա երկինք և երկիր նորա ըզգեստ չէ՞⁶²:

Եթէ ի բարբառոյ քո հուր բորբոքէ,
Ապա և ըզՏէրն քո ըզվէմըս հալէ,
Թէ ի խասից քոց կայծակ հատանէ՞⁶³,
Ի հրամանէ նորա երկիր դողասցէ:

Յորժամ զժառայդ տեսի, ան զիս պատեալ է,
Ապա և Տէրն քո ո՞վ ոք հանդարտէ,
Եթէ զօրավարիդ՞⁶⁴ տեսիլդ անեղ է,
Ապա թագաւորիդ զարմանալի է:

Եթէ ձայնիդ քոյին հոգիս ոչ բաւէ՞⁶⁵,
Ապա զնա ընդունել ինձ անհրնար է,
Ծառա՞յ ես դու, թէ Տէր՝ ըզստոյցն ինձ պատմէ,
Քանզի ի խօսից՞⁶⁶ քոց հոգիս իմ սարսէ:

Եւ զի՞⁶⁷ անփորձ եմ ես յորդոց մարդկանէ,
Եւ կուսութիւնս իմ՞⁶⁸ անապական է,
Արդ, Տէրն քո երբէք զիս տեսեալ ոչ է,
Զի՞արդ ըզգեզ նա առ իս առաքեալ՞⁶⁹ է»:

Դարձեալ ասէ հրեշտակն⁷⁰

Պատասխանեալ կուսին հրեշտակն երկնաւոր,
Որ էր բերեալ նմա ձայն անետաւոր,

62 ԴԶ զգեստ է

63 ԴԶ իջանէ

64 ԳԵ զարականի

65 Ե լըռէ

66 ԳԵ բանից

67 է քանզի

68 ԳԵԶԷ առ իս

69 ԳԳԵԷ ողարկեալ

70 ԲԳԵԷ Պատասխանեալ (Գ Պատասխանի առնէ) հրեշտակապետին (Գ է հրեշտակապետն) Գարբիէլի (Գ է չ/բ) առ կոյսն (Գ սուրբ կոյս Ե + Մարիամ է սուրբ կուսին Մարիամու) ԴԶ Ասէ հրեշտակն սուրբ կուսին

Եւ է վերջին դասուն նա իշխանաւոր,

Որք են որդոց մարդկան կարգեալ սպասաւոր⁷¹:

Ասաց. «Մի՛ երկնչիր դու, հա՛րսն երկնաւոր,
Ընտրեալ յագգէ մարդկան, տանար բանաւոր,
Ի քեզ իջեալ բնակի անմահ թագաւոր,
Որ է հրանիւթ գաւրացն, անհուպ մերձաւոր:

Անպատմելի շնորհաց դու արժանաւոր,

Անշէջ լուսոյն ծագաւոյ յերկրի նիւթաւոր,

Աթոռ քառակերպեան, քրովքէ մարմնաւոր,

Իննեակ բարբոնս⁷² սեռիցն վեհ և փառաւոր:

Արդ, Տէրն իմ և արքայն, Որդին միաւոր,
Ծընունդն Հօր՝ Աննաո, Անեղն, Ահաւոր,
Ի քեզ իջեալ՝ զգեճու մարմին կամաւոր⁷³,
Անժամանակն յերկրի ժամանակաւոր:

Հոգին սուրբ եկեցէ ի քեզ հրաշաւոր,

Եւ գօրութիւն վերնոյն⁷⁴ քեզ հովանաւոր

Քանզի ծընեալն ի քէն Տէր և թագաւոր,

Որդի է Աստուծոյ և հաասար Հօր:

Անտես է հրեղինաց և անմերձաւոր,
Զնա ո՛չ կարէն հայել քերօքէ⁷⁵ բազմաւոր,
Քայց ի քեզ հանեցաւ, սուրբ կո՛յս մարմնաւոր,
Զի քն ազատեցէ զկապեալն իննաւոր:

Քանզի նա, որ ըստեղծ զԱդամ փառաւոր⁷⁶,

Եւ հոգով զարդարեալ կացոյց թագաւոր,

Զոր նա արտաբնեցաւ մտօք⁷⁷ կամաւոր,

Յանմահական դրախտէն յերկիր փշաւոր⁷⁸:

71 Բ չիք ճ քառատող՝ երբ քն կերպարանդ անեղակերպ է... կարգեալ սպասաւոր

72 Բն դասունս Գ բարբոնս ԴԶ հրաբոնն է հրաբոյն

73 Գէ նիւթաւոր

74 ԴԶէ ի վերնոց

75 Գէ կարէ տեսնուլ քրովքէ չիս կարէն հայել քերօքէ

76 Բ բանօր Ե բառաւոր

77 Բ կամօք

78 Բ փառաւոր Դ չիք քառատողը

Դարձեալ նոխացուսցէ լուսովն ահաւոր⁷⁹,
Առնէ⁸⁰ յարագուարն մըշտընջենաւոր,
Դու մի՛ զարհուրեսցիս, կո՛յսդ⁸¹ երանաւոր⁸²,
Զի քն պարգևեսցի բարիք բազմաւոր:

Այն, որ ստեղծ յանէից գիրեշտակս լուսաւոր,
Զտարերբս բառակի զմարդըն բանաւոր,
Ի քէն մարմին առնու նա անսերմնաւոր,
Ծնանի անախտաբար անֆակ միաւոր:

Կուսին արտաֆստեցաւ նանխնին յանցաւոր,
Եղև առիթ մեղաց մահուն պատժաւոր,
Արդ, դու նըմին փոխան, կոյսըդ⁸³ բերկրաւոր⁸⁴,
Բարձօղ մեղաց նոցին քրտանցըն երկրաւոր»:

Պատասխանի տուեալ սուրբ կոյսն ասէ ցնա⁸⁵
Յայնժամ ասաց սուրբ կոյսն հրեղէն⁸⁶ զըւարթնոյն,
Խօսի առ նա բանիւ յոյժ զարմանագոյն,
Զի զօրացեալ էր նա ի Սըրբոյ Հոգոյն,
/95բ/ Եւ հովանաւորեալ իսկ ի բարձրելոյն:

Ասէ. «Տո՛ւր ինձ տեղի խօսել մեղմագոյն,
Եւ մի՛ դու բարկանար⁸⁷ ի պետըդ խըստագոյն⁸⁸,
Քանզի ի բանից քոց աննմանագոյն,
Պատեալ է զիս դողումն և ահ սաստկագոյն:

79 Բե երկնաւոր

80 ԴԶէ առնէ զնա

81 Բ սուրբ կոյս

82 Բե ահաւոր

83 Բ սուրբ կոյսդ

84 Բ եկրօռ

85 ԲԵԶէ Պատասխանեալ (է Պատասխանեաց) սուրբ կոյսըն հրեշտակապետին Գաբրիէլի (Զ հրեշտակին Բ + և ասէ այսպէս է առ հրեշտակապետն և ասէ) Գ Պատասխանի սուրբ կոյսն Գ կոյս ի հրեշտակն և ասէ Բ Պատասխանեալ սուրբ կոյսն հրեշտակապետին Գաբրիէլի և ասէ այսպէս, է Պատասխանեաց սուրբ կոյսն առ հրեշտակապետն և ասէ, Ե Պատասխանեալ սուրբ կոյսըն հրեշտակապետին Գաբրիէլի, Զ Պատասխանեալ սուրբ կոյսն հրեշտակին, Գ Պատասխանի սուրբ կոյսն:

86 ԲԳԵ մեծի

87 ԳԶ խտանաւոր

88 Գ գերագոյն

Ես չեմ արագալուր բանին կակղագոյն,
 Որպէս մայրն իմ Եայ հաշակմամբ պտղոյն,
 Զի, թէ հարցեալ էր նա զբանն փողոցագոյն⁸⁹,
 Զկարէր ըզնա խաբել փութով բանասարկուն:

Նորա աստուածանալ ասաց ի ծառոյն,
 Եւ ինձ ծնանիլ զԱստուած ատես յայտնագոյն,
 Եթէ ոչ արասցես բանիս մեկնութիւն,
 Ես ոչ լինիմ հաւան խաւսից⁹⁰ ծանրագոյն⁹¹:

Թէ չէր հաւան կացեալ մայրն իմ նախագոյն,
 Ոչ էր տուեալ նրմա զերկունս տարմագոյն,
 Այլ, տու՛ր ինձ հարցանել զբան հշմարտագոյն,
 Եթէ ոչ ես խաբող՝ նրմանեալ նախնոյն⁹²:

Զարմանալի է ինձ բանս և խըստագոյնս,
 Զունիս այլ արիւնակ յերկրի մարմնագոյն,
 Ի ծնունդս Ադամայ ստեղծեալք ի հողոյն,
 Ոչ է ստեղծեալ⁹³ ծընունդ անմերձ ի յայրոյն:

Արդ, ո՞ր արտ ետ ցորեան առանց ցանելոյն,
 Կամ ո՞ր ծառն ետ պըտուղ առանց տընկելոյն,
 Արդ, ո՞ր որթ ետ ողկոյզ⁹⁴ առանց գործելոյն,
 Այդ չէ եղեալ երբէք ի ստեղծանելոյն:

Ո՞վ է տեսեալ ըզկոյս ծընեալ ինքնագոյն,
 Անփորձ ի մարդկանէ անարատագոյն,
 Եւ մայրըն կոյս մնացեալ⁹⁵ ի ծնանելոյն,
 Ծընեալն Աստուած անհաս, հրաշափառագոյն:

⁸⁹ ԲԳԵ մեղմագոյն

⁹⁰ Գ բանից

⁹¹ Բ չիք քառատողը Գ Այլ տու՛ր ինձ հարցանել բան հշմարտագոյն, / Եթէ ոչ ես խաբող՝ նմանեալ նախնոյն փ/ս Եթէ ոչ արասցես բանիս մեկնութիւն, / Ես ոչ լինիմ հաւան խաւսից ծանրագոյն

⁹² Գ ում վերջին երկտողը փոխարինվում է հետևյալով՝

Ապա թէ ոչ արասցես բանիս մեկնութիւն,
 Ես ոչ հաւան լինիմ խաւսից ծանրագոյն:

⁹³ ԳԳԵԶ եղեալ

⁹⁴ ԲԳԵԶ պըտուղ Գ խաղող

⁹⁵ Ե կացեալ

Արդ, անհնարին է բանդ անհաստատագոյն,
Զի չկայ նման յերկրի⁹⁶ այդմ իրաւագոյն,
Ո՛վ ոք լսէ զայդ բանդ անյարմարագոյն,
Կատակ թըլի նըմա և իր ծաղրագոյն:

Բայց մեկնութիւն արա՛ բանիս վեհագոյն,
Քանզի զարհուրեալ եմ յոյժ ահագնագոյն,
Զիա՛րդ ինձ լինիցի ստեղծեալս ի հողոյն,
Լինել մայր բարձրելոյն⁹⁷ Բանին Աստծոյն»:

Ասէ հրեշտակն ասէ կուսին⁹⁸

Դարձեալ պետըն հրեղէն պատասխանի տայ,
Կուսին Մարիամու և խաւսի առ նայ,
Ասէ. «Մի՛ երկընչիր, այլ բերկրեալ ցընծայ,
Դու ես կենաց պատճառ, բացօղ աղինայ:

Զի մահն տարածեալ կողիւն Ադամայ,
Բառնի քե յաշխարհէ սուրբ կոյս Տալիթայ,
Եւ կեանքն անպատմելի⁹⁹, որ է անտես նա,
Ի քէն տեսաւորի, լոյս երկրի¹⁰⁰ տայ:

Արդ¹⁰¹, խորհուրդ երկրաւոր ի քէն վերանայ,
Եւ մի՛ դու այլ քննէ՛ որպէս լինենայ,
Զի չէ նման մարդոյ ծնունդն նորա,
Այլ վեհագոյն մտաց անքննելի կայ¹⁰²:

⁹⁶ Դ ի վերայ երկրի

⁹⁷ Բե եւ լինել բնակարան

⁹⁸ Բ Ասէ հրեշտակապետն սուրբ կուսին ե եւ ասէ հրեշտակն այսպէս ԴԶ Պատասխանեալ հրեշտակն կուսին և ասէ Գ Պատասխանեալ հրեշտակն ասէ սուրբ կոյս

⁹⁹ Բե անապական

¹⁰⁰ ԲԳԴԵԶ աշխարհի

¹⁰¹ Բ այսաւր

¹⁰² ԳԴԵԶԷ + Յորժամ լըայ յերկինս գհրամանս նորա, / Թէ՛ էջ փութով յերկիր առ կոյսըն գնայ, / Ես ոչ քննել հարցս զիշումըն նորա, / Քանզի զձայնըն լուս, այլ տեսեալ չեմ գնա:

Այլ, որ ի տարերաց գմարդն ստեղծեաց նա,
 Եւ ի կողէն էառ շինեաց կին նրմա,
 Նոյն ինքն առանց սերման ի քէն մարմնանայ,
 Անեղ Բանն Աստուած ի քէն թանձրանա¹⁰³:

Անտանելին երկնից բովանդակի նա,
 Եւ հուրն անմատչելի ի հող միանայ,
 Արփայն արարածոց տըղայ լինենայ,
 Զծառայ եղեալ զպատկերն ազատեսցէ նա:

Յերկրի տեսաւորի կերպին Ադամայ:
 Եւ ի ծոց հայրենի նա անպակաս կայ,
 Որպէս գմարդ ծընանի զերկունսն բառնայ,
 Բայց¹⁰⁴ զկուսութիւնըդ քո ոչ խախտացէ նա:

Արդ, է անքննելի ծընունդըն նորա,
 Զոր ոչ յեղականացս ըզնայ գիտենայ¹⁰⁵,
 Այլ նա, որպէս կամի, իսկ¹⁰⁶ մարդ լինենայ,
 Զի անհնարիմքն մարդկան հնարք է նորայ:

Այլն ի ստուգութիւն բանիս¹⁰⁷ քեզ վըրկայ,
 Յուցից այլ սքանչելիս, որ յազգըն քո կայ,
 Եղիսաբէթ ամուլ, կին Զաբարիայ,
 Այս վեցերորդ ամիս, որ յըղացեալ է նա:

Եթէ ծառ գոսացեալ կրկին պըտտուլ տայ,
 Եւ չորացեալ արգանդ դարձեալ զաւակ տայ,
 Դու մի՛ լինիր անլուր, այլ ինձ հաւատա,
 Զի շատ բարեաց առիթ ի քեզ թափուն կայ»:

¹⁰³ ԴեՁէ բարձրանա

¹⁰⁴ Գէ այլ

¹⁰⁵ ԴՁ գիտել կարէ նայ

¹⁰⁶ Զ այնպէս

¹⁰⁷ է + բերեմ

Վասն հաւանութեան կուսին և յըղանալոյն և
երթալոյն առ եղիսաբեր¹⁰⁸:

Յորժամ լըւաւ սուրբ կոյսն և հաւանեցաւ,
Պետին Գաբրիէլի նա հնազանդեցաւ,
Ընդ ունկն գԲանն Աստուած փութով ընկալաւ,
Եւ թոյնմ մաւրն Եւայի յայնժամ սրբեցաւ:

Անպարագիրն յէից պարունակեցաւ,
Եւ էր լցեալ երկին և երկիրս նովաւ,
Ի կոյսըն Մարիամ կամաւ նա իջաւ,
Ի հայրական ծոցոյ ոչ բաժանեցաւ:

Սուրբ կոյսըն պանծալի հոգով բերկրեցաւ,
Հրրովն աստուածային նա բորբոքեցաւ,
Քառակերպեան աթոռ յերկրի յայտնեցաւ,
Զբազմեալն¹⁰⁹ ի քերովբէս ի յինքնն ընկալաւ:

Ի ետն արփեան շնորհօքն զարդարեցաւ,
Սափոր մանանային, կենաց կազմեցաւ,
Արևելք բանատր մեզ երևեցաւ,
Յորմէ արփին պայծառ¹¹⁰ յաշխարհ ծագեցաւ:

Յայնժամ բարձրեալ զԱստուած սիրով ընթացաւ,
Գընաց ի լեռնակողմն առ ազգն իւր հասաւ,
Ողջոյն տուեալ ամլոյն, որ էր յղացեալ,
Եւ նոյն ժամայն հըրաշքն յայտնի երևեալ:

Զի վեց ամսոյ տըղայն հոգով շարժեցաւ¹¹¹,
Ի յարգանդի ծնօղին զստեղծօղըն ծանեաւ,
Յորովայնի մօրն իւր յողջոյն մատուցաւ,
Ծառայն ըզթագօտրն յայնժամ իմացաւ:

108 Ե չիք վերնագիր Բ չիք և յըղանալոյն և երթալոյն առ եղիսաբեր ԳՁ Վասն հաւանելոյ սուրբ կուսին և յղանալոյն և գնալոյն առ եղիսաբեր Գ Վասն հաւանելոյ սուրբ կուսին բանից հրեշտակապետին: Եւ յղութեան Աստուածածնին և գնալոյն առ եղիսաբեր է Վասն հաւանելոյ հրեշտակապետին և յղութին սուրբ կուսին և գնալոյն առ ազգն իւր եղիսաբեր և ողջունել գնա

109 ԴՁ գրեկրեալն

110 ԳԴ անճառ

111 ԲԵ շրջեցաւ

Իսկ մայրն Եղիսաբեթ հոգով խօսեցաւ¹¹²,
 Երկրպագեաց կուսին յոյժ ուրախացաւ,
 Ասաց. «Ինձ այս շընորհի՞ ուստի՞ պարգևեցաւ,
 Զի մայր թագաւորին իմ առ իս եկաւ:

Աւրհնեալ դու ի կանայս, նըմա ասացաւ,
 Զի Տէրն ամենայնի պտուղ քեզ ցուցաւ,
 Յորմէ հետէ ողջոյն քո յականջս անկաւ,
 Մանուկս յորովայնի իմում շարժեցաւ»:

Երեք ամիս Սուրբ Կոյսն առ նա արգելաւ¹¹³,
 Կարապետին սրբոյ¹¹⁴ ծընունդըն հասաւ,
 Որպէս անտաւոր ի դըժոխս իջաւ,
 Նոյնպէս յառաջագոյն, քան զՏէրն ծնաւ:

Յայնժամ Եղիսաբեթ եկեալ յոտս անկաւ,
 Կուսին Մարիամու առ նա խօսեցաւ¹¹⁵,
 Ասաց. Տա՛ր զարեգակնդ, որ աստ ծագեցաւ,
 Զի մի շիջցի նրագս, որ ինձ վառեցաւ¹¹⁶:

Դառնալ Սուրբ Կուսին ի տուն Յովսէփայ և
 Յովսէփայ հարցանելոյն յըղութեան¹¹⁷
 Յայնժամ դարձաւ սուրբ կոյսն ի տունն Յովսէփայ,
 Որ էր բարձեալ զԱստուած անմահիցն արքայ,
 Յերկրի պարունակեալ ի Նագարէթ գայ,
 Անանց յոյսն, որ ընդ Հաւր միշտ անպակաս կայ

Իսկոյն եկեալ Յովսէփ, տեսանէ զնայ,
 Ծանեաւ ստուգապէս զյղութիւն¹¹⁸ նորայ,
 /97ա/ Զի էր գոյնն փոխեալ կոյսըն Տալիթայ,

112 Բե ցընծացաւ

113 Զ կացեալ

114 Գէ մեծի

115 Բ շիբ տողը

116 Գէ բնագիրն այստեղ ավարտվում է

117 Բե Վասն հարցանելոյն Յովսէփայ և կամէր արձակել Մարիամ Դ Յովսէփ հարցափննեալ զնայ վասն յղութեան *փ/ս* Յովսէփայ հարցանելոյն յըղութեան

118 Զ զղանալ

Զկարէ զլուսն ծածկել, որ աստէն¹¹⁹ կայ:

Յայնժամ զարհուրեցաւ, յորժամ էտես զնա,
Յովսէփ¹²⁰ և սուրբ, յոր էր յանձնեալ զնա,
Տրտմեալ ամաւթալից տեսլեամբն նորա,
Զի զկոյսն էտես յղացեալ՝ անգիտակ նրմա:

Զկարէր յանդիմանել զանբիծ կոյսըն նա,

Գիտէր ըզսրբասնեալ մաքուր վարս նորա,

Այլև ոչ հանդուրժէր յայտնի գործոյն նա,

Եւ պատկառէր բանիւ հարցանել ըզնա:

Ապայ արտմտելով խաւսի առ նրմա¹²¹,
Ասէ. «Կո՛յս Մարիամ, զնշմարիտն ասա,
Թէ ով փորձեաց¹²² ըզբեզ յորդոց Ադամայ,
Եւ զանգին մարգարիտն քո գողացաւ նա:

Անբիծ սուրբ աղանի, զոր աշօք տեսայ,

Առաքինի վարուց քոց հաւանեցայ,

Արդ, ո՞վ հարթեաց ըզթև քո¹²³, ինձ դու յայտնեա՛¹²⁴,

Քանզի զարհուրելի գործ այսաւ տեսայ:

Զիա՛րդ զբեզ յանձն առի, յորժամ կոչեցայ,
Ընդէ՛ր քո քանանայիցն էս հաւանեցայ,
Ի ժամուս ծերութեան էս կատակ եղայ,
Զբեզ կոյս յանձին կալայ, պահել չկարացայ:

Ի մէջ Իսրայէլի նախատինք եղայ,

Ազգաց և օտարաց էս կոխան ցուցայ¹²⁵,

Քանանայից դասուն ո՞վ պատասխան տայ,

Յորժամ զբեզ տեսանեն ծանրացեալ նոքա:

Յորժամ ի տահարէն զբեզ կոյս ընկալայ,
Պահելով սրբութեամբ նոցա խոստացայ,

119 Դ անստուեր

120 ԴեՁ ընտիր

121 ԴՁ առ նմայ ասէ

122 Ե խաբեաց

123 ԴՁ հաղթեաց զբեզ

124 ԴՁ ասա՛յ, Ե պատմեա՛յ

125 ԲԴԵ եղայ

Զի՞նչ ասիցեմ յայնժամ, երբ կոչեն նո՛ւս,
Զունիմ պատասխան ի խասել առ նոսա:

Արդ, եմ տարակուսեալ ի յերկրի վերայ,
Ընդէ՞ր¹²⁶ զֆեզ մէն թողի և ի գործ ընթացայ,
Արդ, ո՞վ եմուտ առ ֆեզ, զնշմարիտն ասա՛,
Կամ¹²⁷ ըզֆեզ խաբեաց, որ ես չիմացայ»:

Պատասխանեալ¹²⁸ Մարիամ Յովսէփայ և ասաց¹²⁹
Յորժամ խոնարհութեամբ պատասխան առնէ,
Արդարն յամենայնի առ նա խօսակցէ,
Մարիամ սրբունի¹³⁰ անարատ է¹³¹,
Բնութեանս Ադամային նա վեհագոյն է:

Հանդարտաբար խօսի առ նա և ասէ,
Արդարոյն Յովսէփայ պատասխան տացէ¹³²,
Զի շնորհօք սուրբ հոգոյն նա զարդարեալ է¹³³,
Եւ հարսն երկնաւորին նա կոչեցեալ է:

Ասէ. «Տէրն է վկայ բանիս, որ ըստուզ է,
Զի կուսութիւնս առ իս անապական է,
Որպէս ի տաճարէն զիս ֆեզ յանձնեալ է,
Նոյնպէս սուրբ, անարատ¹³⁴ զիս պահեալ է:

Արդ, հաւատա բանիս, զի նշմարիտ է,
Անփորձ եմ ես յառնէ յորդոց մարդկանէ,
Ոչ ոք ի մարդկանէ¹³⁵ առ իս խասել[ա]լ է,
Ես չտեղեակ¹³⁶ այս, զոր սիրտ ֆո կարծէ:

Որ է գաղտնեաց գիտակ, որ զմիտան¹³⁷ ֆըննէ,

126 ԴՁ վա՛սն էր

127 ԴՁ + ո՞վ

128 ԴՁ + սուրբ կոյսն

129 Ե այսպէս չի/ս և ասաց Բ չի/ք և ասաց

130 Ե սրբունի կոյսն

131 ԴՁ որ անարատն է

132 ԲԵ առնէ

133 ԲԵ զարացեալ է ԴՁ հնազանդեալ է

134 ԴՁ + Նա

135 ԴՁ երկրատրաց

136 ԴՁ չեմ տեղեակ

137 Զ սիրտ ֆո, Դ սիրտս

Զծածուկս ամենայնինի նայ բացայայտէ,
Նոյն ինքնն սրբութեանս¹³⁸ իմոյ վրկայէ,
Զի մուտ և ել առ իս ոք արել¹³⁹ չէ:

Արդ, մի՛ իզուր դատել զիս, քեզ վընաս է¹⁴⁰,
Եւ մի՛ յանդիմաներ զանփորձս ի յառնէ,
Հոգին նշմարտութեան, որ զխորքս քննէ,
Զտարակուսանքս քո նայ իսկ լուծանէ:

Եւ թէ զարմանաս դու յայսմ խորհրդէ,
Թէ անընման յերկրի և անօրինակ է,
Յուցից քեզ օրինակ, որ նախ եղեալ է,
Եթէ սիրտ քո բանից իմ հաւատասցէ:

Արդ, որ ամուսնութեամբ զԱ.դամ ծընեալ է,
Բայց թէ ի յարարչէն նայ ըստեղծեալ է,
Եւ ինքնն՝ մայրն Եւային, ի նորին կողէ,
Որ թագաւորութեամբ¹⁴¹ նա յօրինեալ է:

Զորացեալ գաւազան, որպէս ծաղկեալ է,
Մեծին Ահարոնի, զոր գիրըն պատմէ¹⁴².

Արդ, խոյն Իսաբեկայ, որպէս¹⁴³ ծնեալ է,
Այն, որ ի մահուանէ զՍահակ փրկեալ է:

Եթէ ոչ դու հաւանիս¹⁴⁴ այսմ, որ եղեալ է,
Լսէ զբան տեսողին, զոր ասացեալ է¹⁴⁵,
Եսայիաս յայտնի բարձրաձայն գոչէ,
Ասէ, կոյսն յողասցի, որ գայր տեսեալ չէ»:

Պատասխանեալ Մարիամու և հրեշտակն
ի տեսլեան գիշերոյ¹⁴⁶:

138 Բն կուտութեանս

139 ԴՁ արարեալ

140 ԴՁ մեղանք է

141 ԴՁ զուգաւորութեամբ Ե մերձաւորութեամբ

142 ԴՁ զորդիք վկայէ

143 ԴՁ զիս՝ րդ

144 Բն հաւատաս

145 Բն գիրըն պատմէ

146 Բն Դարձեալ Յովսէփ ասէ Մարիամու ԴՁ Պատասխանեալ Յովսէփ Մարիամու և տեսեալ զհրեշտակն ի տեսլեան գիշերոյ

Գարձեալ խօսի առ նա Յովսէփի հիացեալ,
Ասէ Մարիամն՝ կուսին սրբասնեալ,
Թէ՛ «Ահ և սարսափումն է զիս յոյժ պատեալ¹⁴⁷,
Վասարն գործոյ քոյին, որ աննրման լեալ:

Եթէ ի Սուրբ Հոգոյն ես դու լըղացեալ,
Ես չեմ արժան գործոյդ այդ սպասաւոր կալ,
Եւ թէ ի խաբմանէ մարդկան ես փորձեալ,
Ինձ չէ օրէն օտար ծնրնդոց ծառայ կալ:

Առդ, զայս¹⁴⁸ կամիմ առնել, գոր եմ իսկ խորհեալ,
Հանել զգեզ ի տանէս իմում ծածկաբար,
Զի մի՛ զիս նախատեն, ով ոք զայս լըւեալ,
Ընդ օրինաց վրնիս մահու ինձ հասեալ»:

Մինչդեռ զայս խօսեցաւ Յովսէփի սրբասնեալ,
Արձակել զՄարիամ՝ լըռելեայն¹⁴⁹ երթալ,
Հանգեաւ նայ ի մահիբն՝ քննով ծանրացեալ,
Զի էր սիրտն տրտում և յոյժ դառնացեալ:

Իսկ ի մէջ գիշերին տեսեամբ զարհուրեալ,
Զի պէտն Գարբիէլ առ նայ փութացեալ,
Սարսափելի կերպիւ նըմա երևեալ,
Ի տեսանելն ըզնա ահիւ պակուցեալ:

Յովսէփ՝ որդի Դաթի, նըմին բարբառեալ,
Զդաւիթ հայր անանէ, յորմէ նա սիրեալ,
Քանզի յորդոց նորին բանն խոստացեալ,
Կամաւ մարմին առեալ և յաթոռ նստեալ:

Ասէ. «Մի՛ երկընչիր, Յովսէ՛փ, հայր կոչեալ,
Մարիամնու Կուսին միայն անանեալ,
Քանզի ի նմանէ ծընունդ իսկ յայտնեալ,
Ի շնորհաց Սուրբ Հոգոյն անայր յրդացեալ:

Ծընցի նա կուսութեամբ զԱստուած¹⁵⁰ մարմնացեալ,
Որ նախման զաւիտեանս անմայր է ծընեալ,
Յիսուս կոչի անուամբ Փրկիչ թարգմանեալ,

¹⁴⁷ ԳԶ կալեալ

¹⁴⁸ ԳԶ ես

¹⁴⁹ ԲԵ ըստ կամաց

¹⁵⁰ ԲԵ կուսէն

Զի զմեղս ի մարդկանէ նա կամի բառնալ»:

Զարթեալ Յովսէփ Արդարն և զկոյսն տեսեալ,
Իջեալ ծունր նըմա և երկրպագեալ,
Ասաց.« Թո՛ղ ինձ զյանցանս, սուրբ Կո՛յս երանեալ,
Քանզի զըրպարտեցի զֆեզ ոչ¹⁵¹ իմացեալ»:

Սկըսաւ կոյսըն յայտնել, զոր ինչ առ նա լեալ,

Զաւետիս հրեշտակին, որ առ նա եկեալ,

Լըւեալ զայն Յովսէփայ և ուրախացեալ,

Զծընօղն և ըզծնունդն փառաւորեալ:

Վասն հարցանելոյ ֆահանայիցն և վասն
ծնընդին Յիսուսի¹⁵² Քրիստոսի¹⁵³

Լեալ ֆահանայից գնոսա կոչեցին,
զՅովսէփ և զՄարիամ յոլով դատեցին,
Ըզջուրն փորձութեան նոցա արբուցին,
Անպարտ գըտեալ գնոսա և արձակեցին:

Հինգ օր և ինն ամիս աւարտեալ Կուսին,

Գընացեալ ի Բեղդանէմ ի յայրին իջին,

Զի բան մարգարէին¹⁵⁴ լըցեալ կատարին,

Որ էր հոգով խօսեալ յայտնի ըզտեղին:

Բազմի կոյսն ի յայրին, մայր թագաօորին,

Զի չկայր նոցա տեղի, որ իջանէին,

Ծնանի աղֆատարար¹⁵⁵ զարֆայն երկնային,

Զպատճառըն փըրկութեան Ադամայ զարմին:

Խանձարրաւ պատեցաւ զանձն աստուածային,

Ի յանբանից մըսուր եղաւ կամովին,

Զբնութիւն անբան եղեալ՝ ըստ մարգարէին,

Դարձեալ զարդարեցցէ պատուովն առաջին:

151 ԴԶ չար

152 ԴԶ Ծնընդեանն

153 Ե չ/ք E Վասն ծնընդեան կուսին զՅիսուս Քրիստոս

154 ԲԵ մարգարէին տառն /ի/ս բան մարգարէին

155 ԲԵ անախտարար

Երկիրս երկինք եղեն ծնընդեամբն Յիսուսին,
 Եւ այրըն գերագոյն¹⁵⁶ հրեղինաց գընդին,
 Անտես ի նոցանէ յաթոռ հայրենին,
 Տեսան ի յաշխարհի ազգի մարդկային¹⁵⁷:

Իջեալ զօրք անմարմնոցն յայնժամ ի յայրին,
 Պար առեալ՝ փաղցրածայն եղանակէին,
 Փառք ի բարձունս տային, զԱստուած արհնէին,
 Որ հաշտեցաւ Որդովն ըստ իւր պատկերին:

Լեալ հովացն ըզձայն և զարհուրէին,
 Եւ զլոյսն շրջանակ անտ տեսանէին,
 Ահիւ ըմբընեցան և զարմանային,
 Թողեալ զհաստս իւրեանց և անդէն հասին:

Իջեալ պետըն հրեղէն՝ աւետէր նոցին,
 Ասէ. ձեզ աւետի՛ս, որդի՛ք Ադամին,
 Զի ծնաւ աւծեալ Փրկիչ ձեզ այսօր յայրին,
 Արքայն արարածոց ի փառք Դաւթին:

Իսկ բազմութիւն վերնոցն եղանակէին,
 Եւ հովիւքն նոցին ձայնակից լինին,
 Երկինք ու երկիր խառնեալ միածայնէին¹⁵⁸,
 Զստեղծօղն երկուց կողմանց փառաւորէին:

Գառն¹⁵⁹ ընծայս բերին Գառինն երկնային,
 Հովիւքն անբան հատից, որք եկեալ տեսին,
 Զհովիւն ըզփաջ հովիւքն մեծարէին,
 Որ էր եկեալ խընդիր մոլորեալ¹⁶⁰ հօտին:

Եկեալ թագաւորաց մոգուցն և հասին,
 Աստեղբըն նըշանաւոր ցուցաւ նոցին,

¹⁵⁶ ԴՁ գրկօք յայրն տարան

¹⁵⁷ Բ շիք քառասորղը

¹⁵⁸ Ե միաբանէին

¹⁵⁹ Դ գառինս

¹⁶⁰ ԲԴ մոլար

Քանզի կոյս Տալիթայ ի յաստղն¹⁶¹ տեսին,
Եւ նորածին մանուկ առեալ ի գրկին:
Մըտեալ թագաւորացն՝ ընծայ մատուցին,
Ի յայլկյայլ տեսակ երևեալ նոցին,
Զոր կրկնակի տեսեալ և ըստուգեցին,
Յուրախութեամբ յաշխարհն իւրեանց գնացին:

MARI MAMYAN

THE TRANSFORMATION OF THE ARMENIAN GOSPEL
OF THE INFANCY IN ARAKEL BAGHISHETS'I'S ODE TO
THE ANNUNCIATION

Key words: Joachim, Anna, Nativity, Holy Virgin Mary, Archangel Gabriel, Prophet, Only Begotten Son, Holy Spirit, Blessing.

The Armenian *Gospel of the Infancy*, like a number of other apocrypha, was used in many literary works such as lives of saints, hymns, and legends. This *Gospel* was also transformed into poetic compositions, among which Hovasap‘ Sebastats‘i’s *On the Creation* and Arakel Baghishets‘i’s Ode to the Annunciation are significant. While in the first poem the author retells in a free manner one of the famed stories of the *Gospel of the Infancy* (Jesus with the teacher Gamaliel), Arakel Baghishets‘i closely follows the apocryphon, describing the Annunciation of Mary in all details.

The ode begins with a brief overview of the Creation, the fall of man, and continues with the prophets’ predictions of the birth of Jesus, the Only Begotten Son of God. However, the main theme of the work is the Annunciation, accompanied with descriptions of the events directly related to it: the birth and childhood of Mary and the birth of Jesus.

¹⁶¹ Բէ ի յայրն

МАРИ МАМЯН

**АРМЯНСКОЕ ЕВАНГЕЛИЕ ДЕТСТВА
В “ОДЕ БЛАГОВЕЩЕНИЯ” АРАКЕЛА БАГИШЕЦИ**

Ключевые слова: Иоаким, Анна, Рождество, Святая Дева Мария, Архангел Гавриил, Пророк, Единородный Сын, Святой Дух, Благословение.

Армянское «Евангелие детства» как и ряд других апокрифов, было включено во многие сборники, такие, как *Четы-Минеи*, отразилось в гимнах и сказаниях. Это Евангелие было также переработано в стихотворной форме. Самыми значительными из таких произведений являются поэмы «О бытии» Овасапа Себастаци и «Ода Благовещения» Аракела Багишеци. Однако, в то время как в первой поэме автор в свободной форме пересказывает одну из историй «Евангелия детства» (Иисус у учителя Гамалиила), Аракел Багишеци целиком следует апокрифу, с точностью до малейших деталей описывая Благовещение Марии.

Ода начинается с краткого обзора Творения, Грехопадания и продолжается предсказаниями пророков о рождении Иисуса, Единородного Сына Божьего. Однако главной темой произведения является Благовещение Марии, сопровождающееся описаниями некоторых непосредственно связанных с ним событий – рождения и детства Марии и рождения Иисуса.